

Teşvikte Takıntıdan Stratejiye

Bizim ülkemizde teşvik öylesine yaygınlaşmış ve kökleşmiş bir söz ki, neredeyse iş yapış tarzının doğal bir parçası ve ekonomik faaliyetin temel yasalarından biri gibi algılanıyor. Yanlış anlaşılmasın, yatırım yapmanın ve girişimciliğin barındırdığı bunca riske üstelik yeterince gelişmemiş bir yatırım ortamında katlananların destek talebinde bulunması son derece doğal. Yanlış olan, onlarca yıldır uygulanan teşvik sistemlerinin pek verimli olmadığı ve gerek ekonominin gerekse işletmelerin rekabet yeteneğini geliştirecek stratejik tutarlılığı taşımadığında genel mutabakat varken, bu kadar çok konuşulan bir konunun hala az irdelenmekte ve tartışılmakta olması. Kamuoyuna yansımayan hazırlık dönemlerinde sistemin hedeflerinin ve bunlara ulaşılmasını sağlayacak etkin mekanizmaların ne olduğundan çok, coğrafi bölge ya da il odaklı baskı gruplarının otoriteler ve düzenlemeler üzerinde etki kanalları öne çıkar. Böylece oluşan düzenlemelerin sonuçları, belirleyici rol oynayan baskı grupları dahil kimseyi tatmin etmez.

Teşvikler neden başarısız?

Aslında teşviğin sürekli gündemde olması ve bunun doğal karşılanması, iş yapma maliyetlerinin ve yatırımı kuşatan kurumsal ve yapısal çerçevenin elverişsizliği yolundaki gizli kabulün de bir sonucu. Ancak sistem değişikliğinin objektif sebebi olan bu durum, yeni sistemin tasarımı aşamasında gereğince önemsenmemekte, bunun yerine iyi örgütlenen ve sesi fazla çıkanların subjektif taleplerinin harmanlanması ya da dengelenmesi için zahmetli fakat kısır bir çaba içine girilmektedir. Sistem ve strateji kaygılarından kopuk olarak varılan bu uzlaşma ile belirlenen düzenlemeler, hem kaynak savurganlığı hem de yapısal ve kurumsal zafiyetlerin sürmesi nedeniyle, uygulamada ekonominin bütünü için kendisinden beklenen işlevleri karşılayamadığı için sürekli yenilenme baskısı altında kalır.

En son 2009’da farklı ve yeni bir yaklaşımla, yani stratejik öncelikler ve bölge ya da sektör bazındaki ihtiyaçlar esas alınarak oluşturulan sistem, nihayet tamamlanan sanayi envanteri ve tespit edilen karşılaştırmalı üstünlükler gibi bilgilere de dayandığı için daha sistematik, objektif ve tutarlı bir görünüme kavuştu. Ancak buna rağmen uygulama sonuçlarının tam istendiği gibi olmadığı, özellikle çok daha yüksek oranlarda teşvik verilen 3üncü ve 4üncü bölgelerde yatırım yoğunlaşması sağlanamadığı, düzenlemenin daha gelişmiş olan ve daha düşük düzeyde desteklenen 1inci ve 2nci bölgelere yaradığı anlaşılıyor.

Önce altyapı gelişmeli

Oysa bu sonuçlar hiç de sürpriz değil. Yakın geçmişte bir Bakan’dan duyduğum ilginç bir saptama vardı: “Uyguladığımız teşvikler iyi olsaydı, doğu bölgesi çoktan kalkınmış olmalıydı” demişti. Şimdi görüyoruz ki daha

iyi tasarlanmış bir sistemde de doğu (ya da benzeri geri bölgeler) açısından durum fazla değişmiyor.

Nedeni basit: Fiziksel, kurumsal ve sosyal altyapı yetersiz ise oraya yatırım çekmek zor. Uzun yıllar önce Malatya’nın önde gelen bir tekstilcisi, CNC tezgahlarının çalışmasını aksatacak elektrik kesintilerinin önüne geçmek için elektrik nakil hatlarının üstündeki karları kamyonların üzerine çıkararak elleriyle temizlemek zorunda kaldıklarını söylemişti. Daha karmaşık süreçler gerektiren yatırımlarda ise uygun nitelikte işgücünü Türkiye’de birkaç il dışında bulmak imkansız. Gerçekten de beyaz yakalı orta kademe yönetici ya da uzman düzeyinde mavi yakalı işgücünü İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara dışında istihdam edebilir misiniz?

Yeni sistem tasarımında özel önem verilen ve serbest bölge düzeninin yerine geçmesi öngörülen “özel ekonomi bölgeleri”nde de aynı sorunlarla, belki daha daraltılmış boyutlarda, karşılaşmamız kaçınılmaz. Bu nedenle bu bölgelerin, ülkenin genelindeki altyapı, işgücü, mevzuat ve kurumsal yapısal zaafardan arındırılması için özel bir çaba gösterilmesi gerekecek. Vaktiyle bir yabancı yatırımcının, Kayseri gibi çoğu yönden gelişmiş bir ilimize yapacağı yatırımdan “eşimiz ile gideceğimiz bir sinema bile yok” diyerek vazgeçtiğini hatırlıyorum. Yani sosyal yönden gelişmiş olmayan bir yere, diğer şartlar sağlansa bile, sadece vergi v.b. teşvikler ile yatırım çekemiyebiliyorsunuz.

Cari açığı küçültmek

Yeni sistemin temel ayaklarından biri de cari açığı küçültmeye yönelik yatırımların özendirilmesi. Bu açıdan ihracata yönelik ya da ithalatı ikame edecek alanlara ağırlıklı destek verilecek. Bu yatırımların “stratejik” niteliğiyle ayrı bir kategori teşkil etmesi öngörülüyor. Ayrıca büyük yatırımların da ölçek ve istihdam katkısı nedeniyle ayrı bir grup olarak ele alınması söz konusu.

Bu amaçlar çerçevesinde hem döviz kazandırıcı kapasitesi ve istihdam deposu olan olan hizmetlerin, hem de ithalat faturasını azaltacak ve istihdam katkısı sağlayacak enerji ve tarım gibi yatırımların da kapsama dahil edilmesi, büyük yatırımlarda yatırım tutarına göre kademeli teşvik oranı uygulanması, büyük ve stratejik yatırımlarda indirimli kurumlar vergisi teşvikinin yatırım aşamasına çekilmesi ve düşük maliyetli arsa tahsisi verilmesi stratejik tutarlılık kriterine uyacaktır. Altyapı yetersizliğinin fazla olduğu bölgelerde ise kamu doğrudan oyuncu olmadıkça sonuç almak çok zor görünüyor.